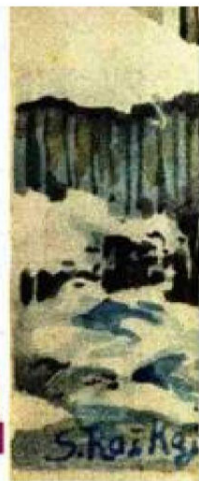

Hrvatske slikarice – PLEMENITAŠICE DUHA

Iako u komornom obliku dr. Žarka Vujić uspjela je na izložbi s probranim radovima iz donacije radova hrvatskih slikarica dr. Josipa Kovačića u Muzeju grada Zagreba predstaviti i kolekcionara i njegovu fascinantnu zbirku, dati pregled jednog vremena vrlo teškog za žene umjetnice, ali i ponuditi nove mogućnosti prezentacije zbirke u budućem Muzeju donacija u Demetrovoj

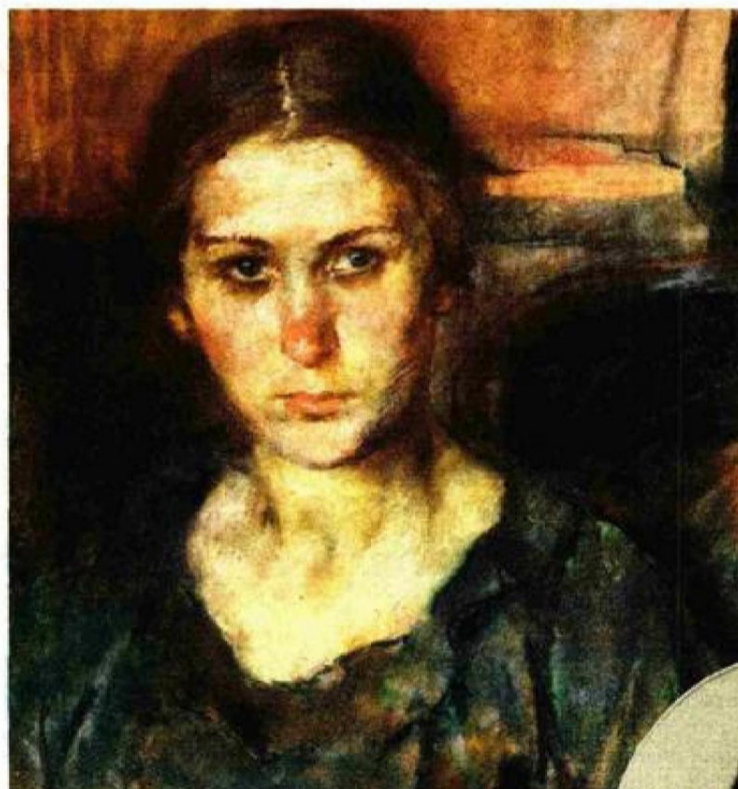
piše: Marina TENŽERA

Lopoči“ Slave Raškaj davno su upisali ovu tragičnu heroinu među najveće besmrtnike koje je hrvatska umjetnost imala i zahvaljujući kojima je dosegla europska obzorja.

No, osim preteška i prežalosna Slavina života, čije je umjetničke vrhunce hrvatska kultura tek djelomično vrednovala i to ne uvijek uspješno, bilo je vrlo mnogo drugih, potpuno zaboravljenih slikarica koje su ostale na marginama sjećanja ili potpuno nepoznate javnosti dok ih iz tame nije spasila sakupljačka strast jednog čovjeka – dr. Josipa Kovačića.

Stoga i recentna izložba „Donator i donacija – Hrvatske slikarice rođene u 19. stoljeću“ u Muzeju grada Zagreba u stručnoj obradi dr. Žarke Vujić, na kojoj su među ostalim izloženi radovi Slave Raškaj, Anke Krizmanić, Vere Nikolić Podrinske, Line Virant Crnčić, Zdenke Peksidr-Srića, Naste Rojc i Dore Car, nije samo predstavljane sićušnog dijela jedne fascinantne donacije gradu nedavno preminuloga kolekcionara, već i priča o jednoj nevjerojatoj kulturnoj misiji. Tamo gdje je često zakazala struka, pojavljivao se ovaj samozatajni profesor književnosti koji je uporno tragao i marno kupovao ne samo slike i skulpture, već svaku moguću sitnicu od fotografija, albuma, spomenara, do slikarske opreme koji su bili vezani uz život i rad žena koje su se, svim poteškoćama usprkos, posvetile teškom i najčešće vrlo okrutnom umjetničkom poslanju.

Time je oživio čitav jedan zaboravljeni segment hrvatske povijesti umjetnosti otkrio nova imena, rekonstruirao mnoge manje poznate ili nepoznate životopise i desetljećima polako oblikovao zbirku koja danas kao donacija sadrži više od 1045 umjetnina, konkretno 406 slika, 557 crteža, 77 grafika i pet blokova za skiciranje. Zbirku hrvatskih slikarica rođenih u

Anka Krizmanić:
„Autoportret“, 1916.

19. stoljeću kolekcionar je donirao gradu još 1988. godine i dugo vremena postojala je ideja da se zbirka udomaći kao muzejsko-kulturna atrakcija u Kovačićevom stanu, točnije kući u Radićevoj ulici, ali se zbog neriješenih imovinsko-pravnih odnosa odustalo od te ideje.

Kako je Muzej grada Zagreba koji skrbi za zbirku dobio na korištenje prostor palače Magdalenić-Jelačić u Demetrovoj ulici za buduću Muzej donacija, zbirka Kovačić bit će reprezentativno predstavljena odabranim djelima. Štoviše, mogli bismo zaključiti da je dr. Žarka Vujić ovom izložbom u sedam dionica, koju kao kustosica potpisuje i prof. Vesna Vrabec, odala počast podjednako donatoru kao i donaciji, predstavila kulturološku i muzeološku vrijednost zbirke, dala vrlo jasan pregled jednog vremena u kojem su se žene morale vrlo žestoko boriti za svoj stvaralački poziv, ali i ponudila mogućnost buduće

prezentacije zbirke u Demetrovoj. Iako u komornom obliku, izložba donosi javnosti i neke manje poznate, ali vrlo zanimljive detalje o samom kolekcionaru, pa tako i primjere podatak da je još kao mladić razvio strast za prikupljanjem medimurskog bilja od kojeg je u dvorištu rodne kuće u Čakovcu načinio botanički vrt, a zatim se posvetio sakupljanju starina i umjetničkih djela načinivši zbirku koju je dijelom prodao, dijelom donirao (1976.) Muzeju Medimurja u Čakovcu. Treću i najvažniju zbirku počeo je stvarati po dolasku u Zagreb 1964. Kako zbog profesorske plaće nije mogao kupovati slike renomiranih autora, počeo je skupljati djela žena umjetnica, većinom rođenih u 19.

Dora Car:
„Autoportret“, 1912.

Slava Raškaj:
„Venecija“, 1899.

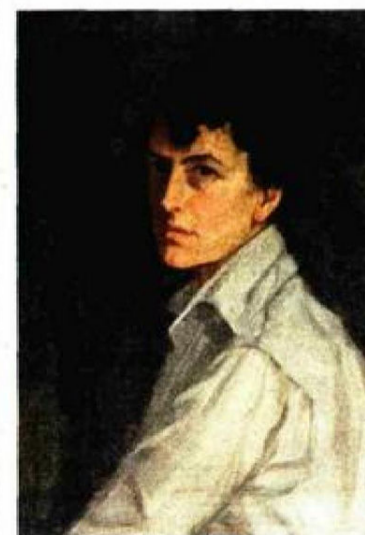
Sve do početka 20. stoljeća i dozvole upisa ženama na akademije likovnih umjetnosti, likovno obrazovanje mogle su si financijski i organizacijski priuštiti samo imućne žene, najčešće plemkinje ili kćeri i supruge umjetnika kojima je to bilo omogućeno u vlastitom domu

stoljeću koje nisu imale preveliku cijenu, jer sedamdesetih godina, što je nevjerojatno, taj povjesno umjetnički segment je još uvijek bio u cjelosti ili neistražen ili pogrešno vrednovan.

S obzirom da je dr. Kovačić detaljno istraživao

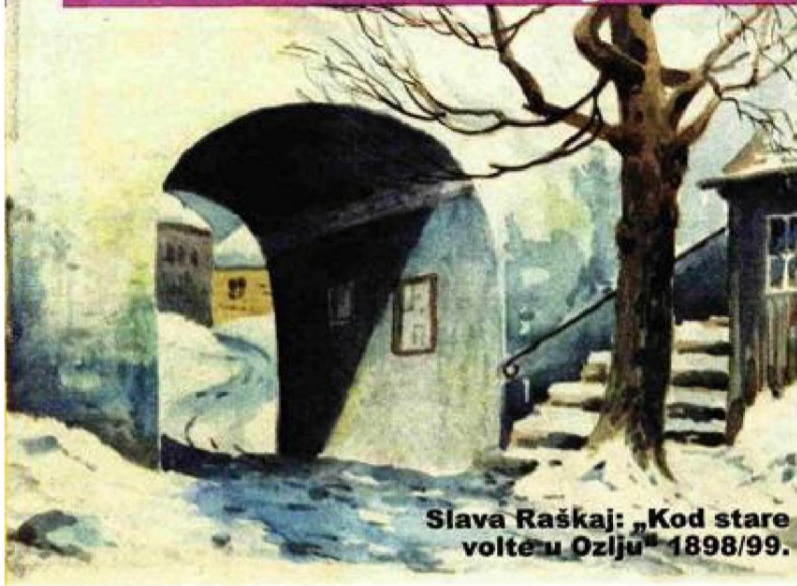
Zdenka Peksidr Srića:
„Autoportret“, 1912.

svaku umjetninu i to bilježio, stvorivši i dodatnu dokumentarnu zbirku, dolazio je ne samo do novih otkrića o slikaricama, već i do važnih podataka o njihovom načinu rada, te tako ostvarivao ono što je nazivao istraživačkim kolekcionarstvom. Posebice se to primjetilo kod njegova istraživanja djela Slave Raškaj, u kojem je uočio tehniku dodatnog izbjeljivanja bijelih površina (pomoću kloramina), uporabu skupoga modrog bojila – indiga te korištenje višera ili štapića s namotanom vatom za ras-

Nasta Rojc: „Portret u bijeloj košulji“, 1925.

U susret Muzeju hrvatskih slikarica rođenih u 19. st.

Slava Raškaj: „Kod stare volte u Ozlju“ 1898/99.

pršivanje grafičkog praha olovke. Istu pažnju kolekcionar je posvećivao i tzv. tipičnim ženskim tehnikama – slikanju vezom na svili ili vuni te majstorstvu oblikovanja papira škarama ili škarorezu. Za njega su vrijednost imale skice i crteži koji prethode nastanku originalnog djela u nekoj slikarskoj tehnici, bilježnice za crtanje, te nedovršena umjetnička djela. Sabirao je i pomagala za rad umjetnica – štafelaje, kutije za boje i palete jer je umjetnička djela uvijek vidio u kontekstu njihova stvaranja.

„Kod dvije Karoline“

Izložba kroz dionicu obrazovanja, predstavlja trnovit put kojim su prolazile hrvatske slikarice, a koji se nije mnogo razlikovao od putova inozemnih slikarica. Sve do početka 20. stoljeća i dozvole upisa ženama na akademije likovnih umjetnosti, naime, likovno obrazovanje mogle su si financijski i organizacijski priuštiti samo imućne žene, najčešće plemkinje ili kćeri i supruge umjetnika kojima je to bilo omogućeno u vlastitom domu. Danas je teško razumjeti, navodi dr. Vujić, da je do Prvog svjetskog rata ženama općenito bilo teško kretati se bez pratnje javnim prostorima. Uvijek su tu trebale biti nazočne ako već ne družbenice, a onda barem služavke. Elizabetu Drašković na tečaj slikanja kod Tomislava Krizmana uvijek je pratio osiromašeni rođak Jean, baš kao što Anka Krizmanić nije sama mogla boraviti u Dresdenu tijekom svog obrazovanja na Umjetničko-obrtnoj školi (1913. – 1917.), već su je pri tome pratile majka, a kasnije i sestra.

U početku su u obrazovanju umjetnica veliku ulogu imali brojni putujući umjetnici koji su dolazili u Zagreb. Primjerice, zagrebačku gospođicu Fanny Daubachy, svekrvu poznate književnice Ivane Brlić Mažuranić, podučavala su čak četvorica učitelja. Francisku Kiš Šaulovečku podučavao je u kuriji u Ščrbincu austrijski pedagog Adolf Methudy za kojeg je dr. Kovačić zabilježio podatak da je putovao i po ostalim zagorskim dvorcima i davao satove crtanja. No, i žene su se same organizirale. U Radićevoj ulici u Zagrebu Dragojla Waldherr i Dragojla Plušćec osnovale su oko 1864. Privatnu djevojačku učionu koju su Zagrepčani zvali Kod dvije Karoline (njemačka inačica imena Dragojle). U istoj toj ulici kasnije je za kratkog boravka podučavala crtanje Marijana Ludovica Mücke iz slavne umjetničke obitelji. Žene je podučavao i slikar Oton Iveković, no

osobito su od 1903. godine bili poznati risarski i slikarski tečajevi Bele Csikosa Sessije i Mencija Clementa Crnčića. S privatnom se podukom nastavilo i nakon osnutka Akademije za likovne umjetnosti 1907., a posebno se isticao tečaj kod umjetnika Tomislava Krizmana.

Zanimljivo je da je glavni inicijator osnutka Privremene više škole za umjetnost i umjetnički obrt, buduće likovne akademije bio kipar Robert Franješ Mihanović, koji je podršku imao u tadašnjem predstojniku Odjela za bogoštovlje i nastavu, Milanu Rojcu, ocu slikarice Naste Rojc.

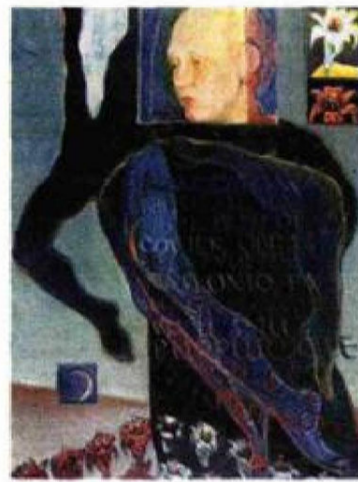
S radom je počela 1907. i to upravo u prostoru umjetničkih ateljeja u dvorištu Ilice 85., s Crnčićem i Csikosem kao nastavnicima (risanje i slikanje), te Robertom Franješom kao upraviteljem i profesorom zaduženim za modeliranje. U prvoj generaciji od trideset i dva studenta bilo je čak trinaest žena čije je radove dr. Kovačić brižljivo sabrao. Za razliku od nekih europskih visokih škola, u Zagrebu je program bio potpuno identičan za oba spola. Crtanje akta bilo je njegov važan dio i odvijalo se, prema arhivskim izvorima, od 17 do 19 sati, najčešće pri umjetnoj rasvjeti i u dobro grijanom prostoru kako se modeli ne bi prehladili.

Ne čekajući osnutak Akademije u Zagrebu, mnoge su se mlade žene odlučile za likovno obrazovanje u inozemstvu. Neke su ga dobile već u okviru inozemnoga srednjoškolskog obrazovanja. Slava Raškaj i Jelka Struppi dobile su likovnu poduku u zavodima za gluhoonijeme u Beču i Grazu. I dok se Slava vratila u Ozalj, Jelka je studirala slikanje kod profesora likovnih akademija u Beču i Münchenu. Tamo je imala prilike pripremiti se za temu historijskog slikarstva, a što je prema teoretičarkama umjetnosti ženama bilo rijetko dostupno. Na Likovnoj akademiji u Münchenu studirala je i poznata zagrebačka likovna pedagoginja Anka Bestal (1900. – 1906), ali i Zdenka Pexidr-Srića. Kad Nasta Rojc odlazi (1902. – 1906.) i ponovno se vraća (1908. – 1911.) k poznatoj austrijskoj slikarici Tini Blau u bečku Umjetničku školu za žene i djevojke, ona je samo dio niza umjetnica kojeg čine Vjera Bojničić, Štefanija Klaić-Hribar, Zora Preradović i dosta kasnije Jelka Tomičić Schwarz. Veru Nikolić u djetinjstvu je podučavao Oton Iveković, potom je studirala slikanje na Privremenoj višoj školi u Zagrebu, pa privatno u Beču, da bi 1925. otišla u Pariz i upisala te-

čaj na Academie Julian te kasnije kod A. Lothea. Bio je to gotovo tipičan obrazac likovnog školovanja žena – s prekidima, nesigurnošću i stalnim dodatnim radom na likovnim vještinama.

Probrana djela

Godine 1916., navodi dr. Vujić, kritičar i teoretičar umjetnosti Kosta Strajnić pisao je „kako iskustvo uči da stvaranje žena ima određene granice“ i „kako su žene puno samostalnije u primijenjenoj umjetnosti, umjetničkom obrtu i uređenju interijera“. I Ljubo Babić će 1928. ponoviti teoriju „o većoj sposobnosti žena nego li muškaraca za umjetnički obrt“. No, istina je bila drugačija, a iznijela ju je Anka Krizmanić: na

Priska Kulčar: „Vrtovi ljubavi“, 1993. (portret dr. Kovačića)

umjetničke akademije odlazile su imućne djevojke, a siromašne na umjetničko-obrtno škole. U njoj je Tomislav Krizman savjetovao da upiše u Dresdenu takvu školu jer će joj primijenjene likovne vještine kasnije pružiti veće mogućnosti zaposlenja od slikarstva. Dakle, obrazovanje za primijenjene umjetnosti žene su odabirale dijelom i poradi životnih okolnosti koje su ih tjerale na osamostaljivanje, a

Posebno je zanimljiva zadnja dionica izložbe na kojoj su predstavljena istraživanja samog dr. Kovačića o Slavi Raškaj i njezinu nesretnom boravku u Samoboru nakon kojega je slijedila razorna odluka činovnika Ernsta Kantea „da se gluhoonijema djevojka odstrani iz Zavoda...“

rezultati su, kako ističe autorica izložbe bili odlični – od scenografija i prijedloga dizajna uporabnih predmeta Line Virant Crnčić, preko ex-librisa ili oznake vlasništva u knjigama Naste Rojc pa do tapiserije „Hrvatsko selo Šestine“, koju je prema nacrtu Anke Krizmanić izradila ručno njena sestra Jelka.

Na izložbi, kao što smo napisali, nevelikoj ospegom, ali vrlo bogatog podacima o kolekcionaru i jednom vremenu, mogu se vidjeti probrani radovi koji najbolje svjedoče narav zbirke. Od bidermajerskog (pokretnog) portretnog slikarstva izloženi su „Portret sestre Minke“ Fanni Daubachy i znatno kasniji rad Marije Bauer pod naslovom „Barunica Rukavina u vrtu svog dvora“. Romantičan doživljaj prirode osjetan je na ulju Julijane Drašković „Ribarska nastamba kraj ruševne kule“, ali i u „Životu na španjolskoj obali“ Caroline Voi-

kffy Armero. Akademsko portretiranje rabila je Jelka Struppi Wolkenberg u „Portretu sluškinje“ iz 1897., jednako kao i Antonija Krasnik, inače majstorica secesijskog dizajna u svom „Povrću u smočnici“. Južnjački realizam, prosvjetljene palete i meki potez, pak, odlike su radova Rite Bersa Bottura i Dome Suhor. Ono što je za europsko slikarstvo 19. stoljeća značila francuska Barbizonska škola, to su za hrvatsko slikarstvo značila djela Zore Preradović i Elze Halper Sigetske, nastala na otvorenom u Likovnoj koloniji Dachau u Njemačkoj.

Simbolizam je zastupljen tek jednim djelom – „Ženom faraonom“ Zdenke Pexidr Srića, dok art deco 20-ih godina 20. stoljeća predstavlja kolekcionaru iznimno draga, a kompozicijom i ornamentiranim uokvirivanjem potpuno stilizirana „Molitva za plodnost“ Reske Šandor.

Po želji samog dr. Kovačića koji je umro mjesec dana prije otvorenja ove izložbe, izložen je ekspresionistički „Poluležeći akt zrele žene“ Mire Ehrlich Klobučar.

Dr. Vujić odabrala je „Djevojku s rupcem“ Vere Nikolić koju kras

Vera Nikolić-Podrinska: „Autoportret“, 1955.

sezanovska pročišćenost, monumentalne i magične „Ljubavnike“ Anke Krizmanić te „Ribe“, jedini rad gotovo neistražene umjetnice Mary Stiborski. Finale izložbe tvore djela umjetnica koje su imale snage nositi se s jakim avangardnim strujanjima sredinom 50-ih godina 20. stoljeća u (muškom) slikarstvu, a riječ je o izvanrednom „Kestenu“ Vere Nikolić i „Pulena čeka viteza“ Nevenke Đorđević. Kiparstvo je zastupljeno s tek nekoliko radova, ali vrhunске kvalitete, te je izložen „Predah“, rano kiparsko istraživanje Naste Rojc, kao i radovi polaznica prve generacije studentica Akademije za likovne umjetnosti – Ive Simonović i Mile Wood.

Priča o Slavi Raškaj

Zadnjih godina života dr. Josip Kovačić se potpuno posvetio opusu Slave Raškaj, napisavši djelo „Slije-

pe ulice u životu Slave pl. Raškaj“ u kojemu je iznio mnoštvo novih podataka, donio nove interpretacije ključnih umjetničkih točaka biografije te izradio najpotpuniji katalog umjetničkih radova. Njegovi opisi i komentari u ovoj dionici posebna su vrijednost izložbe. Spomenimo ispravljanje netočna navoda Matka Peića koji je je u svom „Pregledu života i stvaranja Slave Raškaj“ naveo „da je 1885. pošla iz Ozlja u Beč, gdje je do 1892. godine boravila kao učenica u Zavodu za gluvoonijeme“. Nasuprot toj Peićevoj tvrdnji, koju su, na žalost ponavljale generacije prepisivača, u dokumentu koji je Kovačić našao kod Ernsta Kantea datiranog 19. 10. 1896. piše: „da je uslijed naredbe Kr. Zem. vlade odjela za br. 33.386/83 poslove unutarnje primljena je Miroslava pl. Raškaj na Kr. Zavod za gluhoonijeme u Beču od početka školske 1883./84. godine.“ Kovačić u svojim bilješkama navodi i neke poznate, ali i nepoznate činjenice iz biografije, kao i razornu ulogu koju je u slikaričinu životu odigrao upravo Ernest Kante: „ozaljski učitelj Ivan Muha, vidjevši slavine likovne radove koje je izvodila vrativši se iz Beča, bio je zadržan specifičnim crtačkim tehnikama koje je naučila već kao djevojčica...najprije je Slavinim radovima uspio oduševiti Kršnjavija koji je potom prihvatio prijedlog da Slava postane nastavnica likovnog odgoja gluhoonijemot djece u školi u Ilici 83... međutim, učiteljica slikanja u obrtnoj školi Štefanija Klaić, udata Hribar, od koje se Slava trebala usavršavati, teško je oboljela... pa Ivan Muha te jeseni Slavu nije upisao u školu nego joj je slikarsku pouku organizirao kod Bele Čikosa...Muha je Slavu upisao na tečaj za školsku godinu 1896./7...S jeseni 1897. Zora pl. Praunsperger Slavu vodi rođacima u Samobor. U jednoj od tri rezidencije razgrnate i u ono vrijeme u Samoboru moćne familije Praunspergerovih, u dvoru iz 16. st. na Podolju, Slava upoznaje tri i pol godine mladog Hanibala...Do tada već renomirana slikarica cvijeća, trudeći se da ugodi Hanibalu kojemu je-nakon završene vojne škole-jedino zanimanje bio lov, prihvaća se studiranja životinja koje Hanibal donosi iz lova, a po reprodukcijama i drugim vrstama prikaza precrtava životinje koje su joj bile nedostupne kao živi modeli, i od tih studija se trudi da izradi slike s lovačkim motivima. Zbližili su se, ali familija Praunsperger – najviše zbog Slavina siromaštva, koje uključuje faktor da je bez mirasa – Slavu otklanja... Zbog posljedica boravka u Samoboru, Slava gubi društveni ugled koji je bio potreban da postane nastavnica. U srpnju te godine činovnik Zemljske vlade Ernest Kante izdaje naredbu da se gluhoonijema djevojka Slava Raškaj ima odstraniti iz Zavoda...“ Kako ističe Kovačić u svojim bilješkama: „Iz usmene sam predaje...mogao uhvatiti najveću količinu podataka o uzrocima stresa koji su Slavu doveli do...agonije i smrti u umobolnici u Stejnjevcu...zahvaljujem dobrodošloj sklonosti dviju Zagrepčanki, gornjogradskih dama iz Visoke ulice...Bile su to setre German, Marieta i Mira...“

Svakako odlična izložba koju možete vidjeti sve do rujna.